

دلایل نظریه پردازی نبودن ایران در "فلسفه علم جهان"

مدیرگروه فلسفه علم دانشگاه صنعتی شریف با بیان این که جایگاه ما در فلسفه علم در جهان مانند جایگاه ما در سایر علوم است ...

مدیرگروه فلسفه علم دانشگاه صنعتی شریف با بیان این که جایگاه ما در فلسفه علم در جهان مانند جایگاه ما در سایر علوم است یعنی ما بیشتر دنباله‌رو هستیم تا نظریه‌پرداز، به تشریح دلایل نظریه‌پردازی نبودن ایران در فلسفه علم جهان پرداخت و گفت: البته ایران در مبحث فلسفه اخلاق و رابطه علم و دین حرف‌هایی برای گفتن دارد که دنیا هم شاید طالب حرف‌های ما باشد.

دکتر ابراهیم آزادگان به مناسبت روز جهانی فلسفه در گفت‌وگو با ایسنا با بیان یک تعریف کلی درباره فلسفه گفت: فلسفه یعنی مطالعه دقیق و عمیق و تفکر راجع به یک موضوعی؛ یعنی وقتی درباره یک مفهومی فکر، مذاقه و تحلیل و بررسی می‌کنید، مشغول انجام کار فلسفی هستید. فلسفه به معنای خاص یعنی فکر کردن راجع به امور متافیزیکی و امور متافیزیکی یعنی آن‌چه در جهان خارج وجود دارد. فلسفه علم در حقیقت درباره مبانی معرفت بشری، چگونگی دست یافتن به معرفت تجربی، چگونگی نظریه‌پردازی علم، چگونگی تغییر پارادایم‌های علمی، و ماهیت این که چگونه روش‌های تجربی می‌تواند ما را به صدق و حقیقت در جهان برساند، است. در یک جمله، فلسفه تفکر راجع به چگونگی دست‌یافتن به حقایق جهان است و تفکر درباره سوالاتی مانند این‌که آیا دستیابی به حقایق از طریق تجربه و مشاهده ممکن است یا اینکه اصلاً آیا به طور کلی لازم است که ما به این امر دست‌زدیم؟ پیدا کنیم یا اینکه کاربرد برای ما کفایت می‌کند؟ آیا اصلاً حقیقتی وجود دارد که ما با روش تجربی به آن دست پیدا کنیم؟ این سوالات از سوالات مورد مطالعه در فلسفه علم است. برای فهم این مباحث و وارد شدن به آن لازم است دانشجویان تا حدی با روش‌های علم تجربی و مدل کردن و نظریه‌پردازی آشنا باشند.

آزادگان ادامه داد: به‌طور مثال دانشمندان در حوزه علمی یا سیاستمداران در حوزه سیاسی تصمیم‌گیری، نظریه‌پردازی و آزمایش می‌کنند. کار فلاسفه این است که از بالا مسیر فعالیت دانشمندان یا سیاستمداران را دنبال کنند و ببینند آیا این مسیر می‌تواند ما را به صدق یا به طور مثال به رفاه اجتماعی برساند؟ آیا این هدف، هدف درستی است؟ هم‌چنین بحث‌های فلسفی فلاسفه بر تفکرات علمی دانشمندان تأثیر می‌گذارد. مثلاً در علوم شناختی اگر هدف از ساخت مدل، مدلی هوشمند شبیه انسان باشد نظریات فلسفی ما درباره ماهیت ذهن بر مدل‌سازی علمی از ذهن تأثیر می‌گذارد، مثلاً "نظریه فلسفی تورینگ" بر ساخت کامپیوترهای محاسب و "نظریه مدل کلاسیک فودور" بر ساخت ماشین هوشمند مکالمه‌گر تأثیر گذاشت. فیزیکدانانی مانند انیشتین یا هایزنبرگ تحت تأثیر فلسفه آن دوره که از کانت یا پوزیتیویسم گرفته بودند مباحث علمی خود را پیش بردند و بسیاری از اختلافات کنونی بین نظریه‌پردازان در مورد مدل چند جهانی یا درک مکانیک کوانتوم به اختلافات بنیادین آنها در نظریه متافیزیکی درباره جهان خارج بازمی‌گردد.

وی در ادامه به تأثیر فلسفه بر مباحث اخلاق علم و فناوری و مشکلات محیط زیستی اشاره کرد و افزود: در بحث اخلاق علم و فناوری و مشکلات محیط زیستی توصیه‌های فلاسفه اخلاق است که تأثیر جدی بر روند تکنولوژی گذاشته است. البته به طور متقابل پیشرفت علم و تکنولوژی شناخت ما نسبت به انسان و جهان را تغییر می‌دهد و این در رابطه با یکدیگر، در مباحث اخلاقی و همچنین رابطه ما با جهان و خداوند لاجرم تأثیر می‌گذارد و مباحث فلسفی جدیدی را ایجاد می‌کند. مثلاً بحث فردگرایی فلسفی، نظام اقتصادی سرمایه‌داری روابط انسانی را دچار تغییر می‌کند و در اینجا سوال پیش می‌آید که تا چه حد تلاش برای ایجاد رفاه فردی می‌تواند اخلاقی باشد. در حوزه علم نیز پیشرفت مباحث علوم شناختی این سوال را پیش می‌آورد که ما تا چه حد دارای اراده آزاد به معنای "لیبرتارین" هستیم و این درک از انسان تا چه حد مبانی اخلاقی و یا حتی حقوقی ما را تغییر می‌دهد. مباحث اخلاقی هم همانطور که گفتم بر روند پیشرفت علم تأثیر می‌گذارد؛ مانند اینکه چقدر باید روی مطالعات علمی با کاربرد نظامی یا سیویل سرمایه گذاری کنیم و بسیاری مسایل از این دست از سنخ تاثیراتی است که علم بر فلسفه و فلسفه بر علم می‌گذارد.

وی با اشاره به اینکه اغلب دانشجویان فلسفه علم دانشجویانی هستند که مقطع کارشناسی خود را در رشته‌های علوم پایه و مهندسی گذرانده‌اند درباره حضور دانشجویان علوم انسانی در این رشته گفت:

دانشجویان ما معمولاً دانشجویانی هستند که لیسانس خود را در مهندسی یا علوم <ZWNJ><ZWJ> <ZWNJ> پایه گرفته <ZWNJ> اند و به دلیل دغدغه <ZWNJ> های فلسفی خود وارد حوزه فلسفه علم می <ZWNJ> شوند. فارغ <ZWNJ> التحصیلان علوم انسانی هم رشته فلسفه علم را برای مقاطع تحصیلات تکمیلی انتخاب می <ZWNJ> کنند؛ اما دانشجویان برای ورود به فلسفه علم باید پایه <ZWNJ> ای در مباحث علمی داشته باشند. دانشجویانی وارد فلسفه علم می <ZWNJ> شوند که مبانی علمی را آموخته باشند. از دانشجویان رشته <ZWNJ> های علوم انسانی افرادی که وارد حوزه فلسفه علم می <ZWNJ> شوند، معمولاً فلسفه غرب یا فلسفه دین را برای پژوهش انتخاب می <ZWNJ> کنند.

مدیر گروه فلسفه علم دانشگاه شریف با بیان اینکه تاثیر دو طرفه <ZWNJ> ای بین مباحث فلسفی علوم و خود علوم وجود دارد، گفت: به دلیل همین تاثیر دو طرفه اگر دانشجویان فلسفه علم با مبانی علمی آشنا باشند، این تاثیر دو طرفه را بهتر درک می <ZWNJ> کنند.

آزادگان، تاریخ علم را از مباحث مهمی دانست که در فلسفه علم قابل بررسی است و گفت: در فلسفه علم، تاریخ علم چه در غرب و چه در خاورمیانه بررسی می <ZWNJ> شود، چون همانطور که می <ZWNJ> دانید علمی که الان در جهان به نام علم مدرن شناخته می <ZWNJ> شود، تحت <ZWNJ> تاثیر دوره تمدن اسلامی در ایران، عراق و دیگر کشورهای اسلامی بوده است. بررسی تاریخ علم برای آگاهی از چگونگی پیشرفت علم برای ما اهمیت دارد.

این استاد دانشگاه با بیان اینکه علاوه بر تاریخ علم، تاریخ فلسفه نیز در فلسفه علم بررسی می <ZWNJ> شود، افزود: در کنار تاریخ علم، تفکر بشری، مباحث فلسفی و برهان <ZWNJ> های فلسفی هم پیشرفت کرده است. این <ZWNJ> ها هم بر علم و هم بر تاثیر فهم بشر نسبت به جهان تاثیر داشته <ZWNJ> اند؛ بنابراین مطالعه تاریخ فلسفه چه در شرق که بیشتر فلسفه اسلامی است و چه در غرب که از پیشاسقراط تا درباره افلاطون و ارسطو تا کانت و هگل و فلسفه تحلیلی است، هم برای ما مهم است.

وی ادامه داد: مطالعات عملگرایانه در مباحث فلسفه اخلاق، اخلاق علم و مهندسی، اخلاق تکنولوژی مباحث فلسفه دین و رابطه علم و دین هم در مطالعه فلسفه علم مهم است؛ زیرا همه <ZWNJ> این <ZWNJ> ها یعنی هم فلسفه دین و هم رابطه علم و دین به فهم بهتر ما نسبت به جهان واقع کمک می <ZWNJ> کند. فلسفه دین و رابطه علم و دین به ما کمک می <ZWNJ> کند که دریابیم گزاره <ZWNJ> های دینی و گزاره <ZWNJ> های موجه شده با روش تجربی چه تعامل یا تقابلی می <ZWNJ> توانند با هم داشته باشند و برای فهم جهانی که این گزاره <ZWNJ> ها توامان بخواهند صادق باشند، چه نظریه متافیزیکی باید داشت. مباحث ذکر شده مجموعه مطالعاتی است که در گروه فلسفه علم دانشگاه شریف مطرح می <ZWNJ> شود و استادان آنها را تدریس کرده و دانشجویان مشغول پژوهش درباره آن <ZWNJ> ها هستند.

مدیر گروه فلسفه علم دانشگاه شریف درباره پژوهش <ZWNJ> های دانشجویان فلسفه علم در این دانشگاه گفت: این <ZWNJ> جا محدودیتی برای دانشجویان درخصوص کار کردن بر حوزه <ZWNJ> های مختلف فلسفی وجود ندارد و دانشجویان از فلسفه کانت تا فلسفه اسلامی و سیاسی، فلسفه زبان و فیزیک مشغول پژوهش هستند. ما محدودیتی برای دانشجویان ایجاد نمی <ZWNJ> کنیم تا بتوانند دغدغه <ZWNJ> ها و نگرانی <ZWNJ> های فلسفی خود را تعقیب کنند. علاوه <ZWNJ> بر مباحث فلسفه تحلیلی مباحث فلسفه قاره <ZWNJ> ای هم در این گروه تدریس می <ZWNJ> شود و مشکلی برای انجام پروژه پایانی بر روی این مباحث وجود ندارد.

مدیر گروه فلسفه علم دانشگاه شریف درباره جایگاه شغلی فارغ <ZWNJ> التحصیلان این رشته در ایران گفت: فارغ <ZWNJ> التحصیلان فلسفه علم یا وارد حوزه تدریس در دانشگاه <ZWNJ> ها و یا پژوهش در مراکز پژوهشی کشور می <ZWNJ> شوند و یا به ترجمه و نگارش کتاب مشغول می <ZWNJ> شوند و یا ممکن است فلسفه علم را صرفاً برای مطالعات شخصی انتخاب کرده باشند و خودشان شغل <ZWNJ> های اجرایی داشته باشند.

این استاد دانشگاه، جایگاه ایران در فلسفه به طور سنتی را بالاترین جایگاه در جهان اسلام نامید و افزود: به صورت کلاسیک فلسفه ایران یا فلسفه اسلامی جایگاه مهمی داشته، اما جایگاه ما در فلسفه علم در جهان مانند جایگاه ما در سایر علوم است؛ یعنی ما بیشتر دنباله <ZWNJ> رو هستیم تا نظریه <ZWNJ> پرداز. همانطور که در فیزیک و ریاضی هم همین <ZWNJ> طور هستیم. شاید کم <ZWNJ> کم بتوانیم ایده <ZWNJ> های اصیل ایرانی را هم پرورش دهیم، ولی چنین چیزی نیازمند زمان است چون ما باید ابتدا قدرتی در فلسفه علم پیدا کنیم تا بعد بتوانیم کم کم حرف <ZWNJ> های خودمان را بزنیم.

وی درباره دلایل <ZWNJ> نظریه <ZWNJ> پرداز نبودن ایران در فلسفه علم جهان <ZWNJ> گفت: این دنباله <ZWNJ> رو بودن

دلایل زیادی دارد؛ مثلا بودجه دانشگاه MIT بیست میلیارد دلار است ولی بودجه دانشگاه شریف تقریبا 20 میلیون دلار است. حتما هزینه‌های کردن یک نشانه اهمیت دادن به موضوع است و هر جایی که به علم اهمیت داده شود، علم در آن‌جا رشد پیدا می‌کند، البته علل تاریخی و سیاسی و اجتماعی برای عقب ماندگی ما زیاد است، اما آنچه مهم است، این است که با همین امکانات محدود هم می‌توانیم از ظرفیت دانشجویان و دانشمندان کشور بیشتر استفاده کنیم تا به نقطه‌ای برسیم که مرجعیت علمی و فلسفی بیابیم. نگاه علم سالارانه و تفکر سالارانه باید در کشور حاکم شود تا کم‌کم ارزش‌های بنیادین در جای خود قرار گیرد.

استاد دانشگاه شریف در پایان با بیان اینکه «ایران در میث فلسفه اخلاق و رابطه علم و دین حرف‌هایی برای گفتن دارد»؛ خاطرنشان کرد: ما در بحث علم و دین و فلسفه اخلاق و دین از منظر اسلام و تشیع و نیز مباحث تاریخ علم حرف‌هایی داریم که دنیا هم شاید طالب حرف‌های ما باشد. ما در تلاشیم فهم خوبی در توسعه رابطه علم و دین داشته باشیم. سال‌ها دکتر گلشنی در این زمینه پژوهش کردند، ما هم در حال ادامه دادن هستیم که بتوانیم به مشکلات جامعه در حوزه اخلاق، اخلاق علم و فناوری، اخلاق محیط زیست، پردازیم و امیدوارم در آینده بتوانیم مقالات و کتاب‌های بیشتری در این زمینه‌ها منتشر کنیم.